

Олена Сергіївна НОВОСЬОЛОВА

аспірантка,
асистент кафедри податкової та бюджетної політики,
Херсонський національний технічний університет
Бориславське шосе, 24, м. Херсон, 73008, Україна
E-mail: clever_lenchik@mail.ru
Телефон: +380963207116

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

Новосьолова, О. С. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом [Текст] / Олена Сергіївна Новосьолова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С.І.Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 301-307. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті проведено огляд підходів до визначення поняття «управління державним боргом» у вітчизняній і зарубіжній теорії та практиці. Проаналізовано основні складові процесу управління та регулювання державного боргу. Визначено, що управління є більш широким поняттям. Запропоновано власне бачення сутності поняття «управління державним боргом». Процес управління державним боргом розглядається як певна система, яка має підпорядковуватися доктрині соціально-економічного розвитку держави. Система управління державним боргом містить такі елементи, як боргове планування та прогнозування, залучення позикових коштів та їх розміщення і обслуговування та погашення державного боргу. Визначено, що усі елементи системи управління державним боргом знаходяться під впливом наступних детермінант: інформаційного забезпечення, нормативно-правового забезпечення, фінансових важелів, системи оцінки боргової безпеки, методів регулювання державного боргу, обліку та контролю. Зазначено, що система оцінки боргової безпеки виступає стержнем усього процесу управління державним боргом.

Ключові слова: державний борг; управління державним боргом; регулювання державного боргу; система управління; боргова безпека.

Елена Сергеевна НОВОСЕЛОВА

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОСТРОЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМ ДОЛГОМ

Аннотация

В статье проведен обзор подходов к определению понятия «управление государственным долгом» в отечественной и зарубежной теории и практике. Проанализированы основные составляющие процесса управления и регулирования государственного долга. Определено, что управление является более широким понятием. Предоставлено собственное видение сущности понятия «управление государственным долгом». Процесс управления им предложено рассматривать как определенную систему, которая должна подчиняться доктрине социально-экономического развития государства. Система управления государственным долгом включает такие элементы как долговое планирование и прогнозирование, привлечение заимствованных средств и их размещение, обслуживание и погашение государственного долга. Определено, что все элементы системы управления государственным долгом находятся под влиянием следующих детерминант: информационного обеспечения, нормативно-правового обеспечения, финансовых рычагов, системы оценки долговой безопасности, методов регулирования государственного долга, учета и контроля. Отмечено, что система оценки долговой безопасности является стержнем всего процесса управления государственным долгом.

Ключевые слова: государственный долг; управление государственным долгом; регулирование государственного долга; система управления; долговая безопасность.

Olena Sergiivna NOVOSIOLOVA

Postgraduate,
Assistant of the Department of Tax and Budget Policy,
Kherson National Technical University
Beryslavske highway, 24, Kherson, 73008, Ukraine
E-mail: clever_lenchik@mail.ru
Phone: +380963207116

THEORETICAL ASPECTS OF DEVELOPING OF PUBLIC DEBT MANAGEMENT SYSTEM

Abstract

The article provides an overview of approaches to the definition of "government deb " in domestic and international theory and practice. Analysis of the main components of the process control and regulation of public debt is made. It has been determined that the management is a broader concept. It is exposed the author vision of the essence of the concept of "government debt". The process of managing public debt is proposed to be considered as a system which has to obey the doctrine of socio-economic development of the state. The system of public debt management includes such items as debt planning and forecasting, attracting borrowed funds and their accommodation and service and repay debt. There has been determined that all elements of the public debt management are located under influence of the following determinants: information management, regulatory support, financial leverage, debt security evaluation system, public debt management practices, accounting and control. It is noted that the evaluation system of debt security is the core of the whole process of public debt management.

Keywords: public debt; public debt management; the regulation of public debt; management system; debt security.

JEL classification: H630

Державні запозичення є важливим інструментом прискорення економічного зростання, джерелом здійснення продуктивних інвестицій та засобом пом'якшення наслідків впливу негативних зовнішніх чинників. Проте надмірне накопичення державного боргу може стати причиною загострення проблем платоспроможності держави та зрештою призвести до боргової кризи. Здійснення державних запозичень в Україні зумовлено необхідністю покриття дефіциту державного бюджету, особливо в частині фінансування поточних бюджетних видатків, що спричиняє значну акумуляцію державної заборгованості та зростання витрат на її обслуговування. Стрімке нарощування державних зобов'язань, значні процентні та валютні ризики боргу, необхідність рефінансування нагромаджених боргів становлять значну загрозу в системі державних фінансів, особливо в контексті призупинення співробітництва Міжнародного валютного фонду з Україною. Саме ефективне управління державним боргом країни є необхідним фактором забезпечення боргової безпеки держави та дієвим інструментом вирішення завдань соціально-економічного розвитку суспільства.

Питанню управління державним боргом як визначальної складової ефективності фінансової політики держави присвячено чимало наукових праць українських дослідників: В. А Андрущенко,

О. І. Барановського, Т. П. Богдан, Н. В. Зражевської, В. В. Козюка, Г. В. Кучер, І. О. Лютого, Я. В. Онищука, О. В. Плотнікова, О. С. Поважного, О. О. Прутської, В. М. Радіоновой, В. М. Федосова, С. І. Юрія та ін. Однак недостатньо висвітленою є проблема побудови системи управління державним боргом, яка дозволила б поєднати в одне ціле та раціоналізувати усі процеси, пов'язані із формуванням та нагромадженням державного боргу.

Метою статті є вивчення теоретичних підходів до трактування дефініції «управління державним боргом», виокремлення найбільш важливих складових цього поняття та надання пропозицій щодо побудови системи управління державним боргом.

Визначення змісту поняття «управління державним боргом» неможливе без аналізу існуючого наявного теоретичного доробку з цього питання.

У зарубіжній економічній літературі управління державним боргом зводять до регулювання структури та обсягів державних боргових зобов'язань. Так Е. Ролф зазначав, що управління державним боргом – це дії уповноважених на те органів – центрального банку держави або казначейства, скеровані на зміну кількості і видів цінних паперів в обігу [1, с. 312].

Водночас В. Сміт управління державним боргом

трактував як всі дії уряду, зокрема державного казначейства і Федеральної резервної системи, які впливають на структуру державного боргу. Однак визначення обсягів здійснення нових запозичень для покриття дефіциту чи обсягу зобов'язань, що повинні бути погашені державою в умовах бюджетного профіциту, не належать до сфери управління державним боргом [2, с. 2].

За визначенням російського вченого-економіста Б. Г. Болдирева, управління державним боргом – це сукупність дій держави, пов'язаних із вивченням кон'юнктури на ринку позичкових капіталів, випуском нових позик і виробленням умов випуску, з виплатою відсотків за раніше випущеними позиками, проведенням конверсій і консолідацій позик, визначенням курсу облігацій на грошовому ринку, проведенням заходів з визначення процентних ставок по державному кредиту, а також заходи держави з погашення раніше випущених позик, термін дії яких уже закінчився [3, с. 145]. Подібне трактування сутності управління державним боргом дає і М. А. Лауфер [4, с. 15].

У книзі «Фінанси» за редакцією професора В. М. Родіонові під управлінням державним боргом розуміють сукупність заходів держави з виплати доходів кредиторам і погашенню позик, зміни умов уже випущених позик, визначення умов і випуску нових цінних паперів [5, с. 344].

Д. Л. Головачов розглядає категорію управління державним боргом у вузькому та широкому розумінні. Широко управління державним боргом слід розуміти як формування одного з напрямів економічної політики держави, пов'язаної з її діяльністю в якості позичальника або гаранта.

На думку Д. Л. Головачова, це прерогатива органів законодавчої влади або уряду і полягає в наступному:

- формування політики державного внутрішнього і зовнішнього боргування;
- встановлення межі заборгованості (в тому числі визначення загального обсягу бюджетного дефіциту і відповідно обсягів запозичень, необхідних для їх фінансування);
- визначення основних напрямів і мети впливу на мікро- і макроекономічні показники;
- встановлення можливості і доцільності фінансування за рахунок державного боргу загальнодержавних програм тощо [6, с. 3].

На думку Д. Л. Головачова, процес управління державним боргом містить наступні функціональні елементи: безпосереднє управління, обслуговування і контроль [6, с. 17].

У вітчизняній економічній літературі питання управління державним боргом розглядається досить широко.

С. І. Юрій та В. М. Федосов під управлінням державним боргом розуміють «комплекс заходів,

що здійснюються державою в особі уповноважених органів щодо визначення обсягів та умов залучення коштів, їх розміщення і погашення, а також забезпечення платоспроможності держави» [7, с. 236].

На думку В. П. Кудряшова, управління державним боргом зводиться до «заходів органів державної виконавчої влади із залучення і використання фінансових ресурсів за умов позики» [8, с. 305].

За визначенням М. І. Карліна: «управління державним боргом – це сукупність заходів держави з виплати відсоткових доходів кредиторам і погашення позик, зміни умов уже випущених позик, визначення умов і випуску нових позик. Проблема управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, реальних джерел його погашення» [9, с. 197].

Досить ґрунтовно питання управління державного боргу досліджував А. С. Глущенко. За його трактуванням, управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, тобто можливості погашення нею своїх боргів, крім того, воно може розглядатися як у широкому, так і у вузькому розумінні.

У широкому розумінні управління державним боргом передбачає формування одного із напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у ролі позичальника і гаранта. Це потребує комплексного підходу, а саме:

- координації грошово-кредитної та фінансової політики держави;
- узгоджених взаємовідносин уряду та НБУ з питань боргової політики;
- розроблення ефективних форм і методів зниження боргового тягаря із застосуванням інструментів активного управління державним боргом.

Управління державним боргом у вузькому розумінні слід розглядати як сукупність дій, пов'язаних з:

- підготовкою до випуску боргових зобов'язань держави;
- розміщенням боргових зобов'язань;
- наданням державних гарантій по боргових зобов'язаннях;
- проведенні операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

Отже, управління державним боргом – комплекс заходів, що здійснюються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення обсягів та умов залучення коштів, їх розміщення і погашення, а також забезпечення платоспроможності держави [10, с. 134].

С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко управління державним боргом визначають як сукупність державних заходів з визначення умов залучення коштів, їх розміщення і повернення, забезпечення

необхідної платоспроможності держави [11, с. 200].

Однак поряд з категорією управління використовують також і категорію регулювання державного боргу. Так О. О. Прутська чітко розмежовує ці два поняття, зводячи «управління» до сукупності прийомів і методів цілеспрямованої дії на об'єкт з метою досягнення певного результату, а «регулювання» – до сукупності дій на об'єкт з метою не лише досягнення певного результату, а для упорядкування його в межах заданих параметрів, планів, коригування відхилення від останніх. Проте управління є поняттям ширшим, оскільки, крім методів, функцій, форм і принципів, управління передбачає також і відділи управління та підсистеми управління.

На думку О. О. Прутської під управлінням державним боргом слід розуміти комплекс заходів, що приймаються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місць і умов розміщення і погашення державних позик, а також забезпечення гармонізації інтересів позичальників, інвесторів і кредиторів. Водночас управління державним боргом вимагає також і оптимізації витрат, пов'язаних з фінансуванням дефіциту державного бюджету [12, с. 19].

У «Настановах по управлінню державним боргом», підготовленими фахівцями Міжнародного валютного фонду та Світового банку, управління державним боргом визначається як «процес розробки та виконання стратегії управління заборгованістю органів державного управління, яка дозволить залучити необхідну суму фінансування, виконати цільові установки уряду стосовно ступеня ризику і витрат, а також вирішить будь-які інші завдання, поставлені урядом у сфері управління державним боргом».

За визначенням експертів Світового банку, ефективне управління державним боргом містить три специфічні взаємопов'язані процеси:

- вибір придатного виду фінансування;
- рішення про розмір запозичень;
- ведення повної та своєчасної звітності про борг держави.

Основним критерієм ефективності операцій з державним боргом є досягнення економії коштів державного бюджету [13].

У вітчизняній практиці спроби законодавчого визначення управління державним боргом наведені у Наказі Міністерства фінансів України від 28.01.2004 року №42 «Про затвердження Порядку відображення операцій, пов'язаних з державним та гарантованим державою боргом, при плануванні та виконанні державного бюджету»: управління державним боргом та гарантованим державою боргом – це сукупність заходів, що здійснюються державою, пов'язаних із

утворенням, обслуговуванням та погашенням державного й гарантованого державою боргу та спрямованих на зменшення ризиків, оптимізацію витрат і структури при здійсненні державних запозичень та наданні державних гарантій [14].

Таким чином, більшість дослідників трактують управління державним боргом як певну сукупність заходів із залучення коштів, їх розміщення та погашення при мінімальних ризиках та оптимальних витратах з обов'язковою умовою забезпечення платоспроможності держави. Водночас вони не враховують напрямів оптимізації впливу державних запозичень та державного боргу на економічну систему держави. Підсумовуючи вищесказане, можна дати наступне визначення поняттю управління державним боргом – це комплекс заходів органів державної влади, пов'язаний із залучення коштів на умовах державного кредиту, їх розміщенням, погашення та обслуговуванням, спрямованих на забезпечення макроекономічної стабільності держави.

Загалом же сам процес управління державним боргом можна репрезентувати як певну систему, структура якої наведена на рисунку 1.

Початковим елементом структури системи управління державним боргом виступає боргове планування та прогнозування, яке є складовою фінансового планування розвитку держави і спрямоване на розроблення та визначення перспективних джерел та обсягів державних запозичень для фінансування державних потреб.

Наступним елементом системи управління державним боргом є безпосередньо сам процес залучення позикових коштів на умовах державного кредиту та їх розміщення (розподіл на потреби держави).

Обслуговування та погашення державного боргу виступає кінцевим елементом системи управління ним, проте він не є завершальним етапом, оскільки вже наявні обсяг та структура боргу визначають подальший процес боргового планування та прогнозування.

Уся система елементів управління державним боргом знаходиться під впливом наступних детермінант: інформаційного забезпечення, нормативно-правового забезпечення, фінансових важелів, системи оцінки боргової безпеки, методів регулювання державного боргу, обліку та контролю.

Інформаційне забезпечення репрезентоване передусім інформаційними потоками між елементами системи управління державним боргом. Основним завданням формування ефективних потоків вихідної та вхідної інформації є надання оперативної та достовірної інформації про зобов'язання для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень у сфері боргової політики.

На сьогодні вихідним нормативно-правовим

документом у сфері державної боргової політики є затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10.05.2012 р. № 607 «Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2012-2014 роки», проте вона передбачає встановлення лише граничних показників державного боргу і містить тільки загальні завдання та не визначає конкретних

кроків досягнення встановлених показників [15]. Аналогічна Стратегія затверджувалася і раніше та була розрахована на період 2011-2013 років, проте не виправдала себе, оскільки встановлені показники не були досягнуті вже за результатами 2011 року.

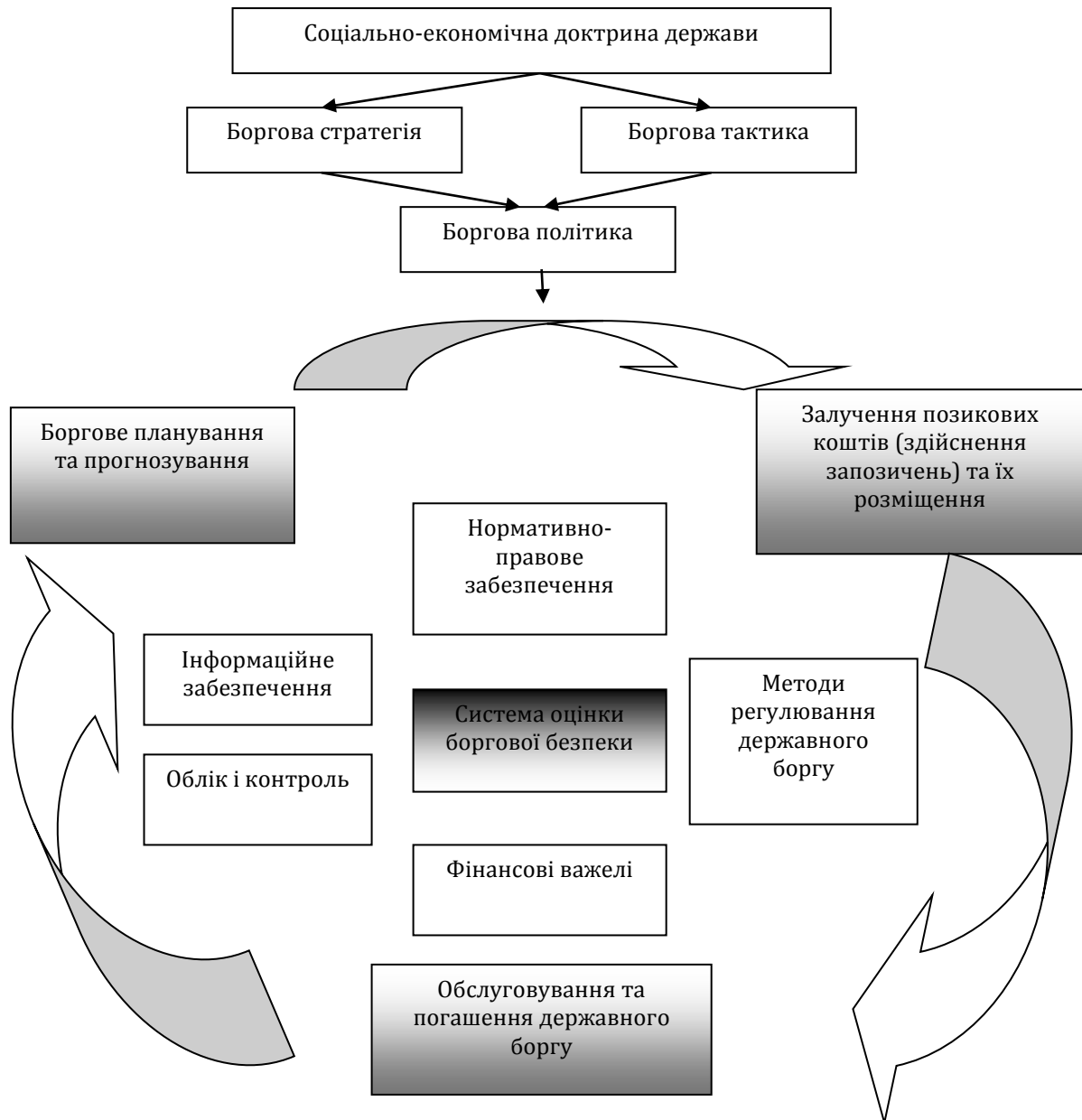


Рис. 1. Структура системи управління державним боргом

Фінансові важелі – це засоби, які використовують органи державного управління для впливу на розвиток фінансових процесів, з метою досягнення поставлених завдань. Зокрема у контексті управління державним боргом до них можна зарахувати: відсоткові ставки за державними запозиченнями, види кредитів, котирування валютних курсів та ін.

Облік та контроль як елемент механізму регулювання державного боргу спрямований на забезпечення ефективного залучення використання залучених коштів. Контроль у такому випадку здійснюється з метою спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування управлінського об'єкта прийнятим управлінським рішенням. Згідно з

чинним законодавством до контролюючих органів системи регулювання державного боргу належать Верховна Рада України, Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України, Національний банк України, Державна фінансова інспекція України, Рахункова палата України.

Фінансово-економічні інструменти у своїй сукупності складають цілісну систему показників, за допомогою яких регулюються фінансово-економічні відносини, що виникають на ринку державних запозичень. Кожен важіль має певну характеристику і виконує зазначену функцію, допомагає регулювати та коригувати фінансові відносини.

Методи регулювання – це засіб впливу фінансово-економічних відносин на процеси, що відбуваються на ринку державних запозичень. Основними методами управління державним боргом є:

- конверсія;
- рефінансування;
- уніфікація;
- обмін облігацій за регресивним співвідношенням;
- відстрочення погашення;
- анулювання позики.

Система оцінки боргової безпеки виступає стрижнем усього процесу управління державним боргом. У такому випадку боргова безпека держави – це певний рівень державної заборгованості, співвідношення її складових, вартості обслуговування та обсягів погашення, який дозволяє уникнути виникнення дисбалансів у системі державних фінансів та забезпечити сталий економічний розвиток країни. Можна виділити наступні складові ефективною системи оцінки боргової безпеки держави:

- окреслення основних цілей боргової політики держави із зазначенням критичних параметрів боргової ситуації в країні;

- системний аналіз індикаторів боргової безпеки із виявленням потенційно небезпечних дестабілізуючих чинників;
- визначення екзогенних та ендогенних факторів соціально-економічної сфери, що впливають на зміну боргової ситуації;
- прогнозування можливих загроз для боргової безпеки країни, їх причин та наслідків;
- розробка стандартизованих алгоритмів врегулювання боргової ситуації;
- оцінка ефективності вжитих заходів для забезпечення боргової безпеки.

Таким чином, система управління державним боргом України має орієнтуватися на довгострокові стратегічні інтереси національної економіки. Першочерговими кроками становлення ефективного менеджменту державних запозичень у нашій країні мають стати: прийняття відповідної законодавчої бази, де б закріплювалися вихідні положення боргової політики держави, розроблення системи ризик-менеджменту державного боргу, оптимізація структури державного боргу, застосування боргового планування та прогнозування в поєднанні з бюджетним та макроекономічним плануванням і прогнозуванням, удосконалення процедур контролю за погашенням державного боргу, розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів, планування державних інвестицій не тільки в межах щорічного бюджету, але й у довгостроковій перспективі на 5-10 років, крім того, важливе місце необхідно відвести оцінці ефективності державних інвестицій та доцільності їх здійснення. Такі заходи дозволять уникнути виникнення кризових боргових ситуацій та мінімізувати бюджетні видатки на обслуговування та погашення державного боргу.

Перспективами подальших досліджень є вивчення досвіду зарубіжних країн у питанні розв'язання боргових проблем.

Список літератури

1. Заверуха, І. Б. Зміст управління державним боргом: правові аспекти [Текст] / І. Б. Заверуха // Університетська наука. – 2006. – № 3-4 (19-20). – С. 312-317.
2. Smith W. L. *Debt Management in the United States* [Text] / W. L. Smith. — Washington, 1960. – 154 p.
3. Финансы капитализма [Текст] / Под ред. Б. Г. Болдырева. — М., 1990. — 384 с.
4. Лауфер, М. А. Проблемы внутреннего государственного долга Российской Федерации [Текст] : автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.01 / Всерос. заоч. фин-экон. ин-т. — М., 1996. — 26 с.
5. Финансы [Текст] / [В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др.]: под ред. В. М. Родионовой. — М. Финансы и статистика, 1995. — 430 с.
6. Головачев Д. Л. Регулирование государственного долга в рыночной экономике [Текст] : автореф. дис. д-ра экон. наук: 08.00.01 / Моск. гос. ун-т. — М., 1996. — 25 с.
7. Юрій, С. І. Фінанси [Текст] : підручник / С. І. Юрій, В. М. Федосов. — К: Знання, 2008. — 611 с.
8. Кудряшов В. П. Курс фінансів [Текст] : навч. посібн. / В. П. Кудряшов – К. : Знання, 2008. – 431 с.
9. Карлін, М. І. Фінансова система України [Текст] : навчальний посібник для студ. вузів / М. І. Карлін. – К. : Знання, 2007. – 324 с.
10. Глуценко, А. С. Фінанси [Текст] : навч. посібн. / А. С. Глуценко – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 190 с.

-
11. Лондар, С. Л. Фінанси [Текст] : навч. посіб. / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с.
 12. Прутська, О. О. Управління державним боргом [Текст] : навч. посіб. / [О. О. Прутська, О. А. Сьомченков, Ж. В. Гарбар, Л. І. Губанова, В. В. Руденко] К. : Центр учбової літератури, 2010. – 216 с.
 13. Про результати аналізу ефективності заходів, передбачених Законом України «Про Державний бюджет України на 2003 рік», щодо управління державним боргом. Випуск 11. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Рахункової палати України – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/48564#_To5/.
 14. Про затвердження Порядку відображення операцій, пов'язаних з державним боргом, при плануванні та виконанні державного бюджету [Електронний ресурс] : наказ Міністерства фінансів України № 42 від 28.01.2004 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0228-04>.
 15. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2012-2014 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2012 р. № 607 / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/607-2012-n/print13301755411573>.

References

1. Zaveruha, I. B. (2006). Content of debt management: legal aspects [Zmist upravlinnia derzhavnim borgom: pravovi aspekt]. University research notes, No. 3-4 (19-20).
2. Smith, W. L. (1960). Debt Management in the United States. Washington.
3. Boldirev, B. G. (1990). Finance of Capitalism [Financi kapitalizma]. Moscow.
4. Laufer, M. A. (1996). Problems of domestic public debt of the Russian Federation [Problemi vnutrennego gosudarstvennogo dolga Rosiyskoy Federacii]. Moscow.
5. Rodionova, V. M. (1995). Finance [Financi]. Moscow: Financi i statistika.
6. Golovachev, D. L. (1996). Regulation of public debt in the market economy [Regulirovanie gosudarstvennogo dolga v rinochnoi ekonomike]. Moscow.
7. Uriy, S. I. (2008). Finance [Financi]. Kyiv: Znannay.
8. Kudriayshov, V. P. (2008). Finance course [Kurs finansov]. Kyiv: Znannay.
9. Karlun, M. I. (2007). The financial system of Ukraine [Finansova sistema Ukraini]. Kyiv: Znannay.
10. Gluschenko, A. S. (2010). Finance [Financi]. Kharkiv: KNU after Karazin.
11. Londar, S. L. (2009). Finance [Financi]. Vinnica: Nova kniga.
12. Prutska, O. O. (2010). Public Debt Management [Upravlinnya derzhavnim borgom]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literaturi. The results of the analysis of the effectiveness of the measures envisaged by the Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2003" relating to debt management. Issue 11: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/48564#_To5/
13. Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On Approval of the Procedure of mapping operations related to public debt management, the planning and execution of the state budget» № 42 dated 28.01.2004. (2004). Retrieved September 15, 2013, from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0228-04>.
14. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine of 10.05.2012, № 607 "On approval of the Medium-Term Public Debt Management Strategy for 2012-2014". (2012). Retrieved September 15, 2013, from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/607-2012-n/print13301755411573>.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2013 р.